

FRANCISZEK SZYMICZEK — HISTORYK I DZIAŁACZ ŚLĄSKI

Do grona zasłużonych dla Śląska ludzi, których praca i działalność zasługują na trwałą pamięć społeczną, należy Franciszek Szymiczek, znany historyk, bibliotekarz i społecznik.

Urodził się 16 lipca 1911 roku w Opolu w rodzinie robotniczej Józefa i Wiktorii z domu Schneider. Jako uczeń szkoły podstawowej w Gliwicach pomagał ojcu w akcji plebiscytowej kolportując materiały agitacyjne. Po przyznaniu Polsce części Górnego Śląska, w kwietniu 1922 roku rodzina Szymiczków

w obawie przed prześladowaniami ze strony Niemców przeniosła się do Katowic. Tutaj Franciszek skończył szkołę podstawową, następnie w 1931 roku Państwowe Gimnazjum Klasyczne im. A. Mickiewicza. W tym samym roku podjął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studiował historię jako przedmiot główny oraz filologię germańską i nauki o Polsce współczesnej jako przedmioty poboczne. W tym czasie odbył praktykę biblioteczną u Adama Bara w Bibliotece UJ. W czerwcu 1936 roku uzyskał stopień magistra filozofii za pracę *Walka o Śląsk Cieszyński w latach 1914—1920*, wydaną w dwa lata później przez Instytut Śląski w Katowicach. Publikacja ta przetłumaczona została przez Publikationsstelle des Preussischen Geheimen Staatsarchivs w Berlinie—Dahlem i wydana w 1938 roku. W 1989 roku książkę tę w postaci reprintu wznowiło Wydawnictwo Głosu Śląsko-Dąbrowskiego. Uzyskał również prawo nauczania języka niemieckiego.

Bezpośrednio po ukończeniu studiów podjął pracę w Muzeum Śląskim w Katowicach, w którym prowadził także bibliotekę muzealną. Jego pasją zawodową stało się bibliotekarstwo. Idąc za głosem powołania od grudnia 1937 roku przeszedł do Śląskiej Biblioteki Publicznej (obecnie Biblioteki Śląskiej) w Katowicach na stanowisko asystenta bibliotecznego. Pracował w dziale zakupu, dziale udostępniania zbiorów oraz w referacie budżetowym. W 1938 roku powołano F. Szymiczka na protokolanta Rady Bibliotecznej, która zaakceptowała plan budowy nowego gmachu Biblioteki przy ulicy Reymonta (róg J. Ligonia) w Katowicach.

Po wybuchu II wojny światowej 2 września 1939 roku wraz z dyrektorem Biblioteki Pawłem Rybickim jako ostatni opuścili budynek przy ulicy Francuskiej 12. W czasie okupacji niemieckiej trzykrotnie wstępował do Biblioteki będącej pod zarządem niemieckim. Pracował w tym okresie w Fabryce Obuwia „Bata” w Chelmku, w drobnym handlu pod zarządem komisarycznym, Fabryce Lokomotyw „Fablok” w Chrzanowie. Od października 1939 do stycznia 1945 roku był związany z ruchem oporu. Pod pseudonimem „Braun” działał na terenie Chelmka, Chrzanowa oraz w Katowicach w organizacji konspiracyjnej „Ku Wolności”, która później weszła w skład okręgu krakowsko-śląskiego Polskiego Związku Wolności. Współpracował także w 1939 roku z redakcją śląskiego pisma konspiracyjnego „Ku Wolności” wychodzącego przez kilka miesięcy w Katowicach.

Po zakończeniu wojny wrócił do Katowic. Dnia 31 stycznia 1945 roku powierzono mu ogólny zarząd nad Domem Oświatowym i — do czasu powrotu dyrektora (9 marca) — Śląską Biblioteką Publiczną. Rozpoczął prace nad zabezpieczaniem zniszczonego podczas wojny wnętrza budynku, porządkowaniem rozsypanych zbiorów, katalogów oraz magazynów, rewindykacją utraconych pozycji, werbowaniem pracowników. Zajął się ponadto zabezpieczaniem opuszczonych księgozbiorów poniemieckich na terenie nowo utworzonego województwa śląsko-dąbrowskiego. Dnia 24 marca 1945 roku jako pełnomocnik przejął bytomską „Oberschlesische Landesbibliothek” (Górnośląska Biblioteka Krajowa), dzięki czemu przyłączone zostały do Śląskiej Biblioteki Publicznej cenne zasoby książkowe Instytutu Śląskiego, liczne księgozbiory podworskie, drobne partie przedwojennej Naszej

Czytelnia oraz resztki dawnej biblioteki Gimnazjum Polskiego w Bytomiu. Zorganizował powrót książek wywiezionych przez Niemców do Nysy, Frączkowa pod Nysą, Lublińca i Cieszyńska, a także sprzętu bibliotecznego.

W 1947 roku Ministerstwo Oświaty zleciło F. Szymiczce stworzenie Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych w Katowicach z magazynami w Bytomiu. Kierowana przez niego komórka obejmowała początkowo obszar województwa śląsko-dąbrowskiego. Od 1951 roku rozszerzono jej zasięg na ziemie zachodnie i północne. Do Zbiornicy przewiózł F. Szymiczka około 1.200.000 tomów książek. W styczniu 1956 roku Zbiornicę przejęła Biblioteka Narodowa w Warszawie, przekształcając ją w Dział Zbiorów Zabezpieczonych i Druków Zbędnych Biblioteki Narodowej. Kierownictwo tego Działu powierzono F. Szymiczce. Pełnił je do września 1963 roku. Równolegle do końca 1957 roku zatrudniony był na stanowisku kustosza w Bibliotece Śląskiej. W latach 1948–1949 był dodatkowo doradcą bibliotecznym w Bibliotece Wyższego Studium Nauk Społeczno-Gospodarczych (obecnie Akademia Ekonomiczna) w Katowicach. W latach 1958–1960 prowadził Biuro Historyczne w Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Katowicach. Ponad dziesięć lat był członkiem punktu konsultacyjnego Państwowego Ośrodka Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy w Katowicach.

W sierpniu 1960 roku podjął pracę w charakterze kustosza w Bibliotece Głównej Śląskiej Akademii Medycznej i był jej dyrektorem w latach 1961–1975. Dokonał reorganizacji tej placówki. W 1964 roku przeniósł siedzibę główną Biblioteki do Katowic prowadząc równocześnie terenowe oddziały w Zabrze i w Zabrze-Rokitnicy. Przejął nadzór i opiekę nad Składnicą Akt Uczelni, tworząc z niej pełnoprawną placówkę archiwalną. Zorganizował także komórkę bibliograficzną. Z dniem 1 września 1976 roku na własne żądanie przeszedł w randze starszego kustosza dyplomowanego na emeryturę. Od kwietnia 1978 do stycznia 1986 roku pracował na półetat w Bibliotece Lekarskiej Wojewódzkiego Szpitala Chirurgii Urazowej w Piekarach Śląskich.

Drugą pasją F. Szymiczki była praca naukowo-badawcza. W 1949 roku uzyskał w Uniwersytecie Jagiellońskim doktorat na podsta-

wie pracy *Górnośląskie towarzystwa akademickie we Wrocławiu 1863—1918* wydanej przez Instytut Śląski w Opolu pod tytułem „*Stowarzyszenia akademickie polskiej młodzieży górnośląskiej we Wrocławiu 1863—1918*” (Wrocław 1963). Ta cenna rozprawa naukowa będąca rezultatem żmudnych badań stanowiła wybitną pozycję w bibliografii polsko-śląskich stowarzyszeń akademickich i gimnazjalnych, potwierdzającą głęboki zasięg kultury polskiej w większych ośrodkach uniwersyteckich na terenie ówczesnych Niemiec. Tematykę tę poruszał F. Szymiczek wielokrotnie, m.in. na łamach „Słowa Powszechnego” (dodatek „Słowo na Śląsku” 1953 nr 4—5—6, 23; „Katolik” 1982 nr 12) i *Zbioru wspomnień weteranów powstania wielkopolskiego 1918—1919* (Kat. 1963).

Wykaz publikacji F. Szymiczka obejmuje 423 pozycje, wśród których znajdują się rozprawy naukowe, artykuły, zestawienia bibliograficzne, referaty, biogramy, wywiady, recenzje, tłumaczenia. Specjalizował się on w historii kultury i oświaty, naukoznawstwie, bibliotekarstwie, bibliografii.

Interesujący jest wkład F. Szymiczka do historii czasopiśmiennictwa śląskiego. Omówił m.in. polską i niemiecką prasę ukazującą się na Górnym Śląsku w okresie powstań i plebiscytu (*Powstania Śląskie*, Kat. 1963). Sporządził bibliografie: prasy i czasopism ukazujących się w województwie śląsko-dąbrowskim w latach 1945—1950 (*Studia i materiały z dziejów województwa katowickiego w Polsce Ludowej* T. 5: 1970) oraz polskich czasopism lekarskich górnośląskich i cieszyńskich (*Archiwum Historii Medycyny* T. 37: 1974 nr 4). Przybliżył czytelnikom czasopiśmiennictwo górnicze (*Historia i Współczesność* T. 3: 1977). Ponadto scharakteryzował poszczególne tytuły, m.in. czasopismo plebiscytowe „Most” („Kwartalnik Opolski” 1962 z. 3—4), miesięcznik poświęcony sprawom zdrowia ludu „Dobro Ludu” (*Studia Śląskie. Seria nowa*. T. 33: 1978), organ Towarzystwa Lekarzy Polaków na Śląsku „Gazetę Lekarską Śląska Polskiego” („Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 7: 1968 z. 1), „Jednodniówkę akademików wrocławskich” z 15 grudnia 1909 roku (*Studia Śląskie* T. 14: 1969). Opisuje także dodatki do czasopism (np. „Zdrowie”) oraz kalendarze ludowe („Kalendarz Śląski” na r. 1959 Kat. 1958).

Wiele miejsca w publikacjach F. Szymiczka zajmują dzieje książki polskiej na Śląsku („Kalendarz Śląski” na r. 1959 Kat. 1958), zwłaszcza jej losy w okresie okupacji niemieckiej („Ogniwa” 1947 nr 6) oraz powojenna akcja zabezpieczania księgozbiorów i bibliotek w naszym regionie („Zaranie Śląskie” 1946 z. 1—2; *Książnica Śląska* T. 20: 1975—1978 Kat. 1980).

Dobra znajomość pracy bibliotek krajowych — i dzięki podróżom — zagranicznych pozwoliła na częste podejmowanie tematyki bibliotekarskiej (44 miliony książek w 20 tysiącach bibliotek. W: „Ludzie, Ziemia, Morze”. Warszawa 1963). Dokonał m.in. podsumowania działalności śląskich placówek bibliotecznych w pierwszym okresie powojennym („Śląsk Literacki” 1954 nr 10—11; „Po X latach województwo stalinogrodzkie”. Kat. 1955). Przedstawiał poszczególne placówki: Bibliotekę Śląską („Ogniwa” 1947 nr 5; „Zaranie Śląskie” 1947 z. 1—2; *Książnica Śląska* T. 22: 1983—1984 Kat. 1985), Bibliotekę Główną Śląskiej Akademii Medycznej im. L. Waryńskiego w latach 1945—1973 (*Informator Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego* za r. 1973. Kat. 1974), Bibliotekę Okręgową DOKP w Katowicach (*Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej* 1957 nr 2). Na podstawie materiałów archiwalnych opracował historię polskich bibliotek górnośląskich ludowych istniejących w latach 1901—1914 („Rocznik Biblioteki Narodowej” R. 8: 1972) oraz *Biblioteki polskiego gimnazjum w Bytomiu* (Opole 1965). Spośród placówek zagranicznych opisał Śląską Bibliotekę Naukową w Opawie („Bibliotekarz” 1956 z. 8), Deutsche Bibliothek we Frankfurcie nad Menem („Przegląd Biblioteczny” 1958 nr 2—3), Westdeutsche Bibliothek w Marburgu nad Lahnem („Przegląd Biblioteczny” 1962 z. 2), biblioteki Akademii Medycznych w NRD (*Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej* 1965 nr 2). Spopularyzował polskie bibliotekarstwo i naukę polską za granicą (m.in. w czasopiśmie „Buch und Bibliothek”, München 1978 z. 1 oraz w kwartalniku „Begegnung mit Polen”, Düsseldorf 1965—1972).

Wielokrotnie zabierał F. Szymiczek głos w sprawach bibliografii śląskiej — jej stanu i potrzeb (*Pierwsza konferencja naukowa Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa* Wrocław 1956; „Śląsk Literacki” 1955 nr 14—15) oraz sporządzał zestawienia bibliograficzne. Poza wymienionymi wyżej bibliografiami czasopism są to m.in.: *Bibliografia*

ruchu kulturalno-oświatowego na Śląsku w latach 1922—1939 Kat. 1964 oraz piśmiennictwa polskiego dotyczącego II wojny światowej i walk narodowowyzwoleńczych w latach 1939—1945 za rok 1983 (*Biuletyn* nr 3 Komisji Historycznej ZBoWiD, Kat. 1984).

Wielokierunkowe badania dziejów Śląska prowadzone przez F. Szymiczka nie ograniczały się do jakiegoś wybranego okresu naszej historii. Dotyczyły one zarówno wydarzeń wcześniejszych jak i współczesnych, m.in. fatalnych skutków testamentu Bolesława Krzywoustego z roku 1138 („Powstaniec” 1938 nr 44—45), okresu Wiosny Ludów (*Działalność posłów górnośląskich w pruskim zgromadzeniu narodowym w Berlinie w 1848 roku*, „Zaranie Śląskie” 1948 nr 1), okresu powstań śląskich i plebiscytu (*Konferencja Śląska* Wr. 1954; „Przegląd Zachodni”, Londyn 1981 nr 4—6, 7—8; *Studia Śląskie* T. 19: 1971), problemu obrony w procesach tzw. komunistycznych w latach 1925—1928 (*Ruch Komunistyczny w Polsce 1918—1968* Kat. 1969), genezy września 1939 roku i obrony Katowic (*Biuletyn organizacyjny TRZZ* 1959 nr 32/33; *Śląsk i Zagłębie Dąbrowskie w walce z okupantem hitlerowskim 1939—1945*. Kat. 1970), działalności propagandowo-agitacyjnej PPR w okresie okupacji w V Obwodzie (*PPR na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim* Kat. 1962). Interesował się także F. Szymiczek sprawami Serbołużyczan (*Dwa obrazy z życia Serbo-Łużyczan*, „Kwartalnik Opolski” 1959 nr 4; tłumaczenie artykułu M. Kašpera, J. Šofty: *Aus Geheimakten nazistischer Wendenpolitik*, „Sobótka” 1961 nr 1). Na zamówienie cechów powstały przechowywane w Izbie Rzemieślniczej Dzieje Cechu Rzemiosł Włókienniczych oraz Cechu Rzemiosł Metalowych i Elektrotechnicznych w Katowicach.

F. Szymiczek uczestniczył aktywnie w zjazdach historyków, bibliotekarzy, konferencjach i sesjach naukowych. Jego wypowiedzi dotyczyły m.in. polskich tradycji kulturalnych na Śląsku i udziale w nich bibliotek (Wr., Szczecin 1970), kursów korespondencyjnych bibliotekarzy (*Ogólnopolski Zjazd Bibliotekarzy 16—18 II 1956* Warszawa 1957), metod badań wschodnich (*Polsko-czechosłowacka konferencja niemcoznawcza 26—28 I 1961 r.*, Kat. 1965). Opracował szereg referatów dla kół prelegentów TRZZ, m.in. *Łączność Śląska z Uniwersytetem Jagiellońskim w Krakowie* Kat. 1964.

W wyniku penetracji zasobów archiwalnych krajowych i zagranicznych naświetlił historię I Dzielnicy Związku Polaków w Niemczech (Kat. 1948) oraz losów powstańców śląskich (Kat. 1947).

Był także współredaktorem kilku pozycji, m.in. dwutomowych *Pamiętników powstańców śląskich* (Kat. 1957, 1961), zbioru wspomnień weteranów powstania wielkopolskiego 1918—1919 wydanego z okazji 45 rocznicy wybuchu powstania (Kat. 1963), książki pamiątkowej Śląskiej Akademii Medycznej im. L. Waryńskiego obejmującej lata 1948—1973 (Kat. 1973) oraz trzypięciotomowej bibliografii publikacji pracowników wspomnianej Akademii za lata 1948—1973 (Kat. 1978).

Odrębny dział w dorobku F. Szymiczka stanowią dziesiątki biogramów zasłużonych działaczy politycznych, społecznych, kulturalnych i oświatowych zamieszczonych w *Biuletynie* nr 1 Wojewódzkiej Komisji Historycznej przy Zarządzie Wojewódzkim ZBoWiD, *Encyklopedii Powstań Śląskich* (97 biogramów), „Kalendarzu Śląskim”, *Polskim Słowniku Biograficznym* (około 60 biogramów), *Śląskim Słowniku Biograficznym*, *Studiach Śląskich*, *Tobie Polsko* i innych wydawnictwach. Są wśród nich życiorysy Arki Bożka, Ludwika Brożka, Stanisława Janickiego, Adama Kocura, Jana Koja, Tadeusza Kościuszki, Karola Koźlika, Macieja Mielżyńskiego, Janiny Omańkowskiej, Konstantego Prusa, Ludwika Ręgorowicza, Stanisława Rostworowskiego, Ludwika Waryńskiego i innych oraz przyczynki do biografii Konstantego Damrota („Kwartalnik Opolski” 1981 nr 4), Wojciecha Korfantego („Poglądy” 1981 nr 10), Józefa Rymera („Zaranie Śląskie” 1981 z. 1).

F. Szymiczek zrecenzował kilkadziesiąt pozycji, w tym książki: Bar. A.: *Karol Miarka* („Powstaniec” 1938 nr 21), Barycz H.: *Ślązacy w polskiej kulturze umysłowej* („Ogniwa” 1946 nr 11), Brożek A.: *Miedzy Cieszynem a Krakowem, rzecz o Ludwiku Brożku* („Poglądy” 1979 nr 15), Dygacz A.: *Śląskie pieśni powstańcze 1919—1921* („Kwartalnik Opolski” 1959 nr 1), Glensk J.: *Bibliografia opracowań prasy śląskiej* („Kwartalnik Opolski” 1978 z. 3), Piwarski K.: *Historia Śląska w zarysie* („Ogniwa” 1946 nr 12—13), Popiołek K.: *Trzecie powstanie śląskie* („Strażnica Zachodnia” 1946 nr 6) i dziesiątki innych pozycji przedwojennych i powojennych. W „Przeglądzie Zachodnim” od 1956 roku ukazał się cykl recenzji wydawnictw zachodnioniemieckich

dotyczących Śląska, m.in. H. Ristera *Schlesische Bibliographie* („Przegląd Zachodni” 1956 nr 3/4), E. Bednary: *Geschichte Schlesiens* („Przegląd Zachodni” 1956 nr 5/6). Przybliżył także F. Szymiczek polskim czytelnikom liczne wydawnictwa łżyckie, m.in. *Lětopis Instituta za serbski ludospyt* („Zaranie Śląskie” 1961 nr 4), katalog książek i czasopism łżyckich *Wot nas wo nas* („Przegląd Biblioteczny” 1960 nr 4), książkę F. Mětska *Bjerduški. Wubrana lyrika a proza* („Przegląd Zachodni” 1968 z. 1).

W 1975 roku F. Szymiczek otrzymał dyplom i nagrodę drugiego stopnia w konkursie na wspomnienia bibliotekarzy zorganizowanym przez Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach oraz Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, opublikowane w trzecim tomie *Szkiców Nyskich* (Opole 1986). Był ponadto autorem wspomnień dotyczących pierwszego okresu powojennego (*Biblioteka Śląska 1922–1972* Kat. 1973; *Książnica Śląska* T. 20: 1975–1978 Kat. 1980). Pisał kilkakrotnie o akcji rewindykacyjnej i zabezpieczeniu księgozbiorów na ziemiach odzyskanych Śląska Górnego i Opolskiego („Bibliotekarz” 1946 nr 5; „Zaranie Śląskie” 1946 z. 1–2).

Będąc z natury społecznikiem od wczesnej młodości F. Szymiczek czynny był w licznych organizacjach. W czasie studiów należał do Związku Akademików Górnoślązaków w Krakowie, następnie w latach 1937–1939 był sekretarzem Centralnego Związku Akademików Górnoślązaków. Należał do Oddziałów Młodzieży Powstańczej w Katowicach; Związku Zawodowego Urzędników Państwowych, Samorządowych i Komunalnych; Towarzystwa Wiedzy Powszechnej; Śląsko-Dąbrowskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Działal w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich, do którego wstąpił w 1937 roku (wówczas Związek Bibliotekarzy Polskich). Na pierwszym powojennym zebraniu organizacyjnym Koła Śląskiego Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich wybrano go zastępcą sekretarza, następnie na długie lata sekretarzem Koła. Był założycielem i pierwszym przewodniczącym Okręgu Katowickiego SBP (1955–1960), następnie członkiem Prezydium i przedstawicielem Okręgu w Zarządzie Głównym w Warszawie.

Wiele sił poświęcił Oddziałowi Polskiego Towarzystwa Historycznego w Katowicach, którego był po wojnie współzałożycielem, potem

sekretarzem, zastępcą przewodniczącego, prezesem, następnie członkiem honorowym. Był równocześnie członkiem Zarządu Głównego PTH w Warszawie oraz Głównej Komisji Rewizyjnej.

Należał do współzałożycieli Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich, w którym pełnił różne funkcje w Zarządzie Wojewódzkim oraz w Kole TRZZ w Katowicach. Współdziałał w organizowaniu Instytutu Śląskiego w Opolu (którego był honorowym członkiem) oraz Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny. Był członkiem Instytutu Zachodniego w Poznaniu oraz Komisji Historycznej przy Zarządzie Wojewódzkim ZBoWiD w Katowicach. Należał również do Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego — Komisji Bibliotekoznawstwa i Bibliografii.

Za swoją wielostronną działalność odznaczony został Medalem 10-lecia (1955), Złotym Krzyżem Zasługi (1956), Medalem Zwycięstwa i Wolności (1957), złotą odznaką Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego (1965), Zasłużony Działacz TRZZ (1965), Odznaką Tysiąclecia (1966), Pamiątkową Odznaką 50-lecia PCK (1969), Dyplomem TRZZ za ofiarną działalność na rzecz rozwoju ziem zachodnich i północnych oraz udział w pracach Towarzystwa (1970), Medalem im. Tytusa Chałubińskiego za zasługi w dziedzinie rozwoju historii nauk medycznych (1978), Odznaką „Zasłużony Działacz Kultury” (1979), Honorową Odznaką SBP (1969). W 1986 roku F. Szymiczka uhonorowano Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Medalem 40-lecia PRL.

Ten znawca i popularyzator zagadnień śląskich zmarł 28 czerwca 1987 roku. Pochowany został na katowickim cmentarzu przy ul. Sienkiewicza.

Pozostawił żonę Dorotę z domu Mroncz, córkę Izabellę po mężu Foryszewską i syna Wojciecha.

Literatura

1. Dr Franciszek Szymiczek. „Poglądy” 1971 nr 11.
2. Tomala K. [Wilczek St.]: *Franciszek Szymiczek*. „Poglądy” 1976 nr 2.
3. Akta personalne Biblioteki Śląskiej.
4. Archiwum rodzinne.
5. Kartoteka bibliograficzna F. Szymiczka za lata 1937—1939, 1945—1986.

Irena Antonów-Nitsche